

Dil-Kültür İlişkisi Doğrultusunda Yabancı Dil Öğretimi

Selin ZEYREK*

Öz. İnsanı hayata hazırlayan ve tüm sosyal süreçleri içeren eğitim sürecinde iletişimin yeri, bilgi edinme noktasında önem arz eder. Dil yoluyla gerçekleşen öğrenme sürecinde ise, edinilen bilgiler eyleme dönüştürülerek beceri kazanımı sağlanır. Dil öğretiminin, dil ile kültür arasındaki bütünlük düşünüldüğünde, aynı zamanda kültür öğretimi olduğu söylenebilir. Dil öğretimiyle birlikte kültür öğretimi gerçekleştirilmeden dilsel bilgilerin eyleme geçmesi oldukça zordur. Yabancı dil öğreniminde, hedef dilin iletişim becerilerine hâkim olmak için kültürel yetkinliğe sahip olmak gerekir. Bu anlamda dil öğretiminin sağlıklı bir şekilde gerçekleşmesi, dilin kültür öğeleriyle ilişkilendirilmesine bağlıdır. Bu çalışma, dil-kültür ilişkisi doğrultusunda yabancı dil öğretiminin önemine dikkat çekmeyi hedefler.

Anahtar Kelimeler: Dil, Kültür, Kültür Aktarımı, Yabancı Dil Öğretimi.

Foreign Language Teaching in Line with Language-Culture Relationship

Abstract. The place of communication in the educational process which prepares a person for life and includes all social processes, is important at the point of getting information. In the learning process which takes place through language, the acquired knowledge is converted into action and skill acquisition is achieved. It can be said that language teaching is also cultural teaching, given the integrity between language and culture. Unless culture is taught together with language teaching, it is difficult for linguistic knowledge to act. In foreign language learning, it is necessary that have cultural competence to master the communication skills of the target language. In this sense, the realization of language teaching properly depends on the Association of language with cultural elements. This study aims to take attention to the importance of Foreign Language Teaching in line with the relationship between language and culture.

Keywords: Language, Culture, Culture Transfer, Foreign Language Teaching.

* Doktora Öğrencisi, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı, slnzryk@gmail.com

1. GİRİŞ

İnsanoğlu, diğer insanlara ulaşmak ve onlarla iletişimini sürdürmek için dili kullanır. İnsan gruplarının konuştuıkları ortak diller yoluyla da belirli bir toplumsal yapı meydana gelerek milletler oluşur. Milletlerin dil ile ifade ettikleri sözlü ve yazılı her şeyi kapsayan unsur olarak nitelendirilen kültür, değerlerinin çoğunu dile yansıtarak söz varlığında gelenek, inanış ve hayat bilgilerinin kodlarını barındırır. Yazılı ve sözlü kültür aktarımında önemli bir vasıta olarak dil; edebi, sanatsal, tarihi ve dini unsurların taşıyıcısı konumundadır. Bu manada dil ve kültürün herhangi birinin gelişiminin diğerini de etkilediği söylenebilir. Dil ve kültürün kişileri ve dolayısıyla toplumu inşa edici yönü ise kişilerin ve grupların içinde buldukları toplumla yakından ilişkilidir. İnsanların ve toplumların kimlikleri hâkim oldukları diller ve kültürler çerçevesinde belirlenir. Bireyleri topluma uyumlu hale getirirken geçmişin değerlerini tanıtır beceri kazandırma ile oluşabilecek sağlıklı bir eğitimin bir nevi *kültürlenme süreci* olduğu hatta bunun eğitim ve öğretimin esas amacı olduğu ileri sürülür (Çıfci vd., 2013: 366). Bu çerçevede dil öğretimi, aynı zamanda bir kültür öğretimi olarak düşünüldüğünde hedef dili öğrenen kişi için dış dünyayla temastaki her şeyi anlamlandırma görevi üstlenir. Dilin unsurlarının bu açıdan kültürel öğeler barındırdığı bir gerçektir.

Dil öğretiminde kültürel unsurların aktarımında ise: Öğrencilerin insan davranışlarında ve konuşmalarında kültürün etkili olduğunu anlamaları, hedef kültürdeki ortak durumlara gösterilen ortak davranışların farkına varmaları, hedef dildeki kelime ve cümlelerin bir kültür sonucu olarak aynı şekilde sıralanmasının farkındalığı, hedef kültürle ilgili genellemelerin öğrenciler tarafından objektif bir gözle değerlendirilebilmesi, hedef kültürle ilgili bilgi toplama becerilerinin gelişmesine yardımcı olmak, hedef kültüre karşı öğrencilerin merakını uyandırarak o kültürdeki insanlara karşı empati yönünün güçlenmesi gibi amaçlar bulunur (Er, 2006: 5).

Dil öğretiminde hedef dilin kültürünü oluşturan tüm unsurları iletmek elbette mümkün değildir. Ancak özellikle derslerde kullanılacak olan materyallerin düzenlenmesi, hedef dilin kültürel unsurlarının aktarılması açısından önemlidir. “Yazılı ve görsel materyallerin en önemli niteliği birer kültür taşıyıcısı olmalarıdır” (Göçer, 2013: 172). Yabancı dil öğretiminde seçilecek materyal ne ölçüde kültürel yapıyla ilintili nitelikte olursa, dil-kültür ilişkisi öğrenciye o ölçüde düzgün aşılacaktır. Bu manada Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi özelinde de Türk kültürünün sağlıklı aktarımını sağlamak amacıyla, Türk Dilinin yapısal özelliklerine uygun olan materyaller hazırlanmalıdır (Topçuoğlu, 2013: 384). Kültürler arası

etkileşimde önemli bir yeri bulunduğu bilinen edebiyatın bu vesileyle bir araç olduğu düşünüldüğünde, öğrencilerin daha çok ilgisini çekecek ve hedef dilin kültürel unsurlarının yoğun olarak bulunduğu edebi metinlerin seçiminin yapılması etkili olabilir. Ancak kültür aktarımı sürecinde yalnızca hedef dilin kültürünü empoze etmeye dayalı bir strateji güdülmemesine dikkat edilmelidir. Burada esas olanın iletişim becerilerini güçlendirmeye yönelik bir kültürel öğretim olduğu unutulmamalıdır. Böylece iletişimsel yetinin kuvvetlenmesi, kültürler arası iletişimin hedeflediği dilin doğru ve yerinde kullanımı meselesine kültür öğretimi bazında katkıda bulunulacaktır. “Deyimlerin, benzetmelerin, mecaz anlamlı sözlerin, hedef dilin kültürü bilinmeden anlaşılacağı veya yanlış anlaşılacağı ortadadır” (Çifci vd., 2013: 367). Bu noktada yabancı dil eğitimi verecek olan eğitimcilere büyük sorumluluk düşmektedir.

Toplumların sahip olduğu kolektif hafızalar bulur. Her toplumun, gelenekten geleceğe taşıdığı ve iletişim pratikleri etrafında gelişen bir toplumsal belleği vardır. İçerisinde kültür ürünlerini barındıran bu unsurlar, dilin taşıyıcı yönüyle kuşaktan kuşağa aktarır. Yabancı bir dili öğrenmeye çalışanların bahsi geçen kültürel yapıya hâkim olmadan dile hâkim olması son derece zordur. Bu anlamda hedef dilin öğretiminde dilin kural ve kaidelerinin öğretiminin yanında hedef dilin kültürünün de öğretilmesi gerekir. Bu hususta yabancı dil öğretiminde kültür öğretimi, dil öğretiminin temel taşını oluşturur.

1.1 Çalışmanın Konusu

Her toplumun dili, tarihi seyir içinde etkileşimde bulunduğu unsurlarla şekillenir. Dilin sosyo-kültürel hayatla olan bu ilişkisi, dil ve kültür arasındaki bağa dikkat çeker. Dil ve kültür arasındaki ilişkide eğitimin rolüye göz ardı edilemez. Özel olarak dil öğretiminin kültürü taşıyıcı yönü hesaba katıldığında, öğretim sürecinde yürütülecek olan planlamanın dil-kültür ve eğitim hususunda özenle seçilmesi gerekir. Bilhassa yabancı dil öğretiminde kültürel farklılıklar dikkate alınarak sunulacak eğitimin, öğretim ve öğrenimi nitelikli kılacağı bir gerçektir. Bu çalışmada, iletişimsel yetiyle ilişkili olarak dilin kültürel yönünün öğretim ve öğrenimdeki konumu üzerinde durulmuş; yabancı dil öğretiminde dili anlamlandırma ve tanıma bağlamında, kültür unsurunu öne çıkaran ilkeler çerçevesinde sınırlandırılmıştır.

1.2 Çalışmanın Problemi

Kuşaklar ve kültürlerarası bir aktarım aracı olarak dil, yoğrulduğu kültürle birlikte insanların ve toplumların bireysel/toplumsal ilişkilerinden kimliklerine belirleyici bir görev üstlenir. Dil öğretim ve öğrenim sürecinin merkezinde de dilin gramatikal süreci ile yapısı kadar dil-kültür

arasında bulunan bu iç içeliğin farkındalığı sağlanmalıdır. Bu manada dil öğretiminde dilin kültür ilgisi üzerinde daha fazla durulmalı ve kültürün dildeki belirleyici rolü göz önüne alınarak yapılacak olan dil öğretim planlamalarında, kültürel unsurlara daha fazla ağırlık verilmelidir.

Kültürlere aidiyet kazandıran dillerin mensup oldukları toplumsal yapılarıdaki tarihsel ve sosyal birikimlerin yabancı dili öğrenme ve öğretmedeki önemine dikkat çeken bu çalışmada şu sorular cevap bulmaktadır:

1. İletişimsel yöntem tartışmaları etrafında kültürlerarası iletişim bağlamında gelişen kültür yaklaşımının, yabancı dil öğretimine bakışı nedir?
2. Kültür karşılaştırmaları yaklaşımının doğurduğu kültürlerarası diyalogun dil-kültür ilişkisindeki karşılığı nasıl oluşur?
3. Dil öğreniminde kültürü kavrama yolu olarak hedef kültür ile kendi kültürünü mukayese eden öğrencinin dünya görüşündeki farklılığın, öğrenim ve öğretime eleştirel düşünce bazında katkısı var mıdır?
4. Dil-kültür merkezli yaklaşımda ders içerikleri ile ders araç ve gereçlerinin seçimi neden önemlidir? Bu hususta öğretim elemanının çok yönlülüğün yeri nedir?
5. Kültür unsuru odağında yabancı dil öğretiminin öğrenci motivasyonuna bir etkisi bulunabilir mi?
6. Çokkültürlülüğe açılan yolda dil öğretiminin ne gibi bir faydası bulunabilir?
7. İletişimsel yetinin güçlenmesinde, kültürün dil öğretimine katkısı var mıdır?
8. İletişimsel yaklaşım ve kültürler arası iletişimin dil öğretimindeki konumu nedir?

1.3 Çalışmanın Amacı

Dil öğretimi ve öğreniminde hedef dilin yapısal kural ve kaideleri kadar önemli olan bir başka unsur da hedef dilin kültürüdür. Hedef kültürü, hedef dil vasıtasıyla o toplumun yaşam alanında öğrenmek, tam anlamıyla dilin kültürel yönünü keşfetmenin yoludur. Bu şekilde kurulacak olan iletişimle, hedef dil ve kültürün ait olduğu sosyal iletişim ortamlarındaki dilbilimsel tasavvurların kavranması kolaylaşacaktır. Ayrıca öğrenci, kendi dil ve kültürü ile hedef dilin içinde yer alan sosyal grupların farklarını çift yönlü olarak anlamlandırabilecektir. Bu çalışmanın amacı, kültürün oluşmasında merkezi bir öneme sahip olan dilin, kültür aktarımı noktasında yabancı dil öğretimindeki yerini tayin etmektir.

1.4 Çalışmanın Yöntemi

Bu çalışma için ilk olarak dil öğretiminde kültürel unsurlara yönelik yapılan araştırmalar etrafında literatür taraması yapılmış, daha sonra ilgili araştırmalardan derlenen dil öğretimi- eğitimi ve kültür ile ilişkili olan hususlar dil-kültür ve eğitim ekseninde değerlendirilerek yabancı dil öğretimi özelinde sınırlandırılmıştır. Son evrede ise elde edilen bulgular, eleştirel bir yöntemle sunulmuştur.

2. DİL VE KÜLTÜR

Ergin'e göre (2009: 3) "Dil, insanlar arasında anlaşmayı sağlayan tabii bir vasıta, kendisine mahsus kanunları olan ve ancak bu kanunlar çerçevesinde gelişen canlı bir varlık, temeli bilinmeyen zamanlarda atılmış bir gizli antlaşmalar sistemi, seslerde örülmüş içtimaî bir müessesedir". Her dil, kendi kimliği içinde kültürel bir varlık olarak kendi kültür kimliğini de inşa eder. Örneğin, kendi içinde bulunan veya alıntı yoluyla dile girmiş ifadeleri kullanmaya uygun hale getirebilen bir dilin, kültürel bir kimliğe sahip olduğu söylenebilir. Dolayısıyla klasik tanımlarda yer alan dilin bir "anlaşma aracı" olduğu ifadesi anlamlandırma ve anlatma vasıflarından kaynaklanır.

Banguoğlu (2007: 9) dili "insanların meramlarını anlatmak için kullandıkları bir sesli işaretler sistemi" olarak tanımlar: "Elle, başla, gözle, kaşla işaretler yaparak da bazı duygularımızı, düşünce ve dileklerimizi anlatırız fakat en mükemmel *anlatma* (expression) vasıtamız dilimizdir: Konuşma (parole) kişi oğluna vergi olan ve insanı hayvandan ayıran bir yüksek *işleyiştir* (fonction)". Dil ile düşünce arasındaki bağda dil, düşüncenin bir "vasıtası" olarak konuşmayı meydana getirir. Bu sayede duygu ve düşüncelerin dil vesilesi aracılığıyla geliştiği sonucuna ulaşılabilir: "Dil olmasa düşünce ve duygu da gelişmezdi, insan topluluğu ilerlemez, bir medeniyet yaratamazdı" (Banguoğlu, 2007: 10). Bu açıdan dil, zihinsel ve duygusal gelişimi desteklediği gibi insan topluluklarını da geliştirmektedir.

Topaloğlu'nun tanımında ise (1989: 55) "Dil (Osm. *lisân*; Fr. *langue, language*). Düşünce, duygu ve isteklerin, bir toplumda ses ve anlam yönünden ortak olan öğeler ve kurallardan faydalanılarak başkalarına aktarılmasını sağlayan çok yönlü, çok gelişmiş sistem"dir. "En sade hâliyle kişiler arasında anlaşma etkinliğinin sağlanmasına yarayan dil, başka bir yönüyle toplumun kimliği ve bayrağı; başka bir yönüyle de insanın yegâne ayırt edici becerisi, diğer bir yönden de iletişim denilen sistemin kodlarını oluşturan bir düzenek ve bir başka açıdan da

diğer dillerin yok oluşunun sebebi olabilmektedir” (Gedizli, 2019a: 408). Bu vesilelerle dilin anlaşma, aidiyet, nitelik ve “varlık” gibi misyonları olan bir düzenek olduğu anlaşılmaktadır.

Bir iletişim dizgesi olarak dilin öncelikle iletişimi desteklemesi gerekir. Kültür için gösterilen kolonileşme, aşılama ve karşılıklı beslenme gibi kavramların dil için de geçerli olduğu, dillerin birbirini sömürerek yok edebileceği, kendi varlıklarını diğer dil üzerine inşa edebilecekleri söylenir: “Dillerin diğer dilleri ekileme yönü aşılama değildir. Aşılama bir dil, kendine ait bir sesi ya da kuralı diğer dile benimseterek kendisinin geri çekilmesi olayıdır. Dil geri çekilmesine rağmen onun kuralı aşılama yaptığı dilde devam eder (...) Diller arasındaki en sağlıklı iletişim boyutu karşılıklı olarak birbirlerinden sözcük almaktır. Buna *karşılıklı beslenme* de diyebiliriz” (Ungan, 2013: 17). Dillerin birbiriyle etkileşim içinde oluşu, doğal ve kaçınılmaz bir süreçtir.

Dil denildiğinde akla öncelikle “konuşma” gelir. Dil vasıtasıyla konuşma eyleminde yalnızca bilgi aktarımı sağlanmadığı gibi doğrudan konuşmanın her çeşidinde özellikle de dilde; soru, paylaşım, değerlendirme, buyurma, dileme, yasaklama, eleştirme veya çağırma gibi ifade biçimlerinde toplumsal unsurlar bulunur. Genellikle “bir düşüncüyü, bir bilgiyi başka birine sözle anlatmak” olarak tanımlanan konuşma eyleminin konuşmayı yalnızca bir bilgi aracı olarak gören ve bilgiyle eşdeğer tutan tanımın doğru olmadığını vurgulayan Uygur (2019: 44): “Çoğun konuşurken, konuşmamızla, konuştuğumuz için bilgi koyarız ortaya (...) konuşmanın ağırlığını bilgiye dayatmak konuşma üzerinde hiç de doğru olmayan bir bilgiye bağlamaktır” ifadelerini kullanılır.

Diller, biçimsel özelliklerini de kültür özelliklerine göre şekillendirirler. “Kültürü, insanın her alanda kendi emeğiyle yaşam ve çevresini kurması diye tanımlarsak, ya doğrudan doğruya, ya dolaylı olarak ya da sonradan bilinç sağlama bakımından dille ilişkisi olmayan kültür başarısına rastlanmaz. Dil donatımı kültürün belli başlı yoğurucularındandır. Nitekim tarih boyunca dillerle kültürlerin gelişme çizgileri arasında şaşılacak bir yakınlık kendini açığa vurur. İnsan, dil, kültür -bütün bunlar biri varolmadan öbürleri varolmayan temel gerçeklerdir” (Uygur, 2019: 92). Dolayısıyla kültürün dilden ayrı tasarlanamayacağı açık bir olgudur.

“Kültür” kelimesinin mana olarak geniş bir yelpazesi bulunur. İnsan yaşantılarının, ortak deneyim ve paylaşımlarının aktarım yoluyla nesilden nesile ulaştığı; milletlere ait maddi-manevi unsurların tümü denilebilecek olan “kültür” kelimesinin pek çok tanımı bulunmakla birlikte *Türkçe Sözlük*'te “1. Tarihsel, toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddi

ve manevi değerler ile bunları yaratmada, sonraki nesillere iletmede kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların bütünü, hars, ekin. **2.** Bir topluma veya halk topluluğuna özgü düşünce ve sanat eserlerinin bütünü **3.** Muhakeme, zevk ve eleştirme yeteneklerinin öğrenim ve yaşantılar yoluyla geliştirilmiş olan biçimi.” (TDK, 2019: 1558) anlamlarına karşılık gelir.

Latince “toprağı verimlendirmek için çalışma” anlamına gelen, sonraları Batı dillerinde “yüksek umumî bilgi” anlamıyla dilimize yerleşen kültür kelimesi; ibtidaî, ileri, teknik, beşerî, yerleşik aşirete ait, tabiat kavimleri, kültür kavimleri olarak da kullanılır (Kafesoğlu, 1993: 43). “Kültür, yalnız bir milletin dini, ahlâki, hukuki, akıl, estetik, lisanî, iktisadî ve fennî hayatlarının ahenkli bir bütündür” şeklinde kendi deyimiyile “hars”ı (milli kültür) tanımlayan Ziya Gökalp; milli kültüre ait unsurların “usul” veya “irade” ile oluşturulan “sun’i” şeyler olmadığını da ekleyip, kültür-dil arasındaki ilişkide dilin halk içindeki kullanımlarını örnek göstererek Türkçenin milli kültürümüzün tabî dili olduğunu vurgular (2010: 26-28).

Fransızca kültür kelimesinin milli kültür (hars) manası; “halk geleneklerinden, yapageldiği şeylerden, örflerinden, sözlü ve yazılı edebiyatından, dilinden, musikisinden, dininden, ahlâkından, estetik ve ekonomik mahsullerinden ibarettir” (Gökalp, 2010: 86). Atalardan devralınan maddi-manevi değerlerin tümünü, toplulukların yaşam biçimini, tarih boyunca insanın doğayı ve kendisini anlamlandırmak için ortaya çıkardıklarını; örf, adet, davranış ve yönetim biçimlerini, inançlarını, değerlerini, zevklerini... içine alan bir yapı olarak kültürün bu anlamda topluluk ve tarih (kadim olma) ile yakından ilgisi bulunur (Kafesoğlu, 1993: 43-44). Bir diğer yazısında Gökalp (1976: 24): “Bergson, ferdin ruhunu hatıralarının mecmuundan, cesedini itiyatlarının mecmuundan ibaret görüyor. Bir milletin hatıraları, ananeleridir” der. Her toplumun bir kültürü olduğu ve her kültürün bir milleti simgelediği düşünüldüğünde, dil-kültür ilişkisi burada daha iyi anlaşılabilir. Her milletin bir dili, bu dilin ise tarih sahnesinde değişkenlik gösteren bir kadimliği bulunur.

Kültür, insanın oluşturduğu ve içinde de yine insanın var olduğu bir gerçeklik olarak düşünüldüğünde; insanın tüm dünyasını barındıran, insan varlığını oluşturan her şey olarak nitelendirilebilir: “Kültür, doğanın insanlaştırılma biçimi, bu insanlaştırmaya özgü süreç ve verimdir. Kültür, insanın kendini kendi evinde duymasını sağlayacak bir dünya ortaya koymasıdır. Buna göre kültür, böylesi bir dünyanın anlam-varlığına ilişkin tüm düşünülebilirlikleri içerir: insan varoluşunun nasıl ve ne olduğudur kültür” (Uygur, 2018: 18). İnsan; düşünceleri, duyguları, istekleri, değer ve ereklere, planları, meydana getirdiği her şey

kısacası tüm yaşam biçimiyle kültürün içinde yer alır. Bir kültür yaratıcısı ve kültür varlığı olan insan, yalnızca kültür ile birlikte gelişebilir. Bu zorunlu bağda kültür ve insan arasında kaçınılmaz bir döngü bulunur. İnsan kültürü üretir, kültür de insanı. İnsan kültürü aktarır, kültür de insan vasıtasıyla taşınır. İçinde bulundurduğu pek çok öğeye rağmen kültür aslında bir bütün olarak düşünülmelidir. Kültürün bu çoklu bütünlüğünde her bir öğenin kendine has ancak içinde bulunduğu kültürü de yansıtan parçalarını bulmak mümkündür. Bu özelliğiyle kültür, her açımdan incelenebilecek bir özelliğe sahiptir.

Kültür, insan topluluklarının “millet” olmasını sağlar. Örf-adet, gelenek-görenek ve dinin yanında aynı dili konuşan insanlar; milletleri bir araya getiren, birleştiren bir yapıyı oluşturur. İnsanoğluna ait maddi ve manevi değerlerin tümünü içine alan kültür, aynı zamanda bütün bu unsurları asırlar boyunca geliştirerek farklı kültürel temaslar yoluyla kendi bünyesine uygun olanları da katarak sahasında işleyebilme özelliğine sahiptir. Bu durum, milletlerin birbirleriyle aralarındaki kültür alışverişinin bir sonucudur. İnsanları birleştirerek topluluk yapan, toplulukları ise bir bütün haline getiren dil; birleştirici olarak sosyal yapının millet olmasında büyük bir güçtür. Elbette bu bütünlük, devamlılığı sağladığı ölçüde kalıcı olabilir; aksi halde dilin unutulmasıyla, toplulukların ve milletlerin yok olmasıyla ve hatta “kütlelerden millet yapan kültür”ün de ortadan kalkması ile sonuçlanır (Kafesoğlu, 1993: 68-72).

Milletler dillerini, ihtiyaçları doğrultusunda kültür ve medeniyet düzeylerine göre oluştururlar. “Medeniyet, kültürlerden doğar. (...) kültürler de, temsil ettikleri cemiyetle birlikte, zaman ve çevre icaplarına uyarak, bizzat sosyal değerler ortaya koyma veya dış tesir yolu ile gelişirler. Şu şartla ki, her kültür öz vasfını kaybetmez” (Kafesoğlu, 2005: 16-17). Nasıl ki milletler kendi medeniyetlerini inşa ediyorlarsa ve her milletin kendi çağında bir medeniyeti varsa dilleri de bu medeniyetin bir parçasıdır. Mehmet Kaplan da dil ve kültür arasındaki kuvvetli bağın yakınlığına değinerek dili; tarih, kültür, toplum ve hatta insandan bağımsız düşünen gramer merkezli, sözlükçü ve “ifade şekillerini” yok sayan dil anlayışlarını yapay olarak nitelendirmiştir (2005: 144). Dolayısıyla dil; insan hayatının içinde tarihe, sanata, edebiyata, mimariye yani kültüre sıkı sıkıya bağlıdır. Pek çok güzel sanat alanı kültürün hâkimiyeti altındadır. Bunun dışında insana dair her şey kültürel bir unsur olarak görülebilir.

Kaplan (2005: 11), edebiyatı kültüre denk olarak gördüğünü söyler ve edebiyat ile kültür arasında aynadaki akis gibi bir ilişki olduğunu belirtir: “Bu demektir ki, kültür sahasında ne varsa, onların hepsinin akislerini edebiyatta bulmak mümkündür”. Herhangi bir edebi eser, özlü söz veya bir kitap kendi diline ait kültürel birikimler etrafında hissedilerek anlam

kazanır. Dilin edebi ve kültürel yönünün gücü ise bu etkiyi kişiye yansıtabilmesinde gizlidir. Her insan gibi her edebi eser de hayatın bir parçasıdır. Bu anlamda her eserde hayatın, dolayısıyla kültürün bir parçası bulunur. Şiir, atasözü, deyim ve deyişler de insanın dolayısıyla kültürün bir parçasıdır. Günlük dil veya edebi dil bu açıdan kültür hazinesidir denilebilir. Dilin kültür zemininde ve sosyal hayatın tam içinde bulunduğu düşünülürse, milletlerin dil ile ortaya koyduğu her şey kültür ürünüdür. Kültürle birlikte dil de tarih sahnesinde yüzyıllar boyunca gelenekleri çerçevesinde şekillenir. Dil; milletlerin duygu, düşünce, hayal ve tecrübelerini yansıtan bir ayna gibidir. Sosyal bilimlerin çatısı altındaki tüm alanların kültür varlığında etkili ve zorunlu bir yeri olan dil, eğitim alanında da bu yerini korur. Bilgiye götüren yolun ilk adımları dilden geçer. Bu açıdan hedef dilin ruhuna tesir edebilmek için, o dilin kültürüne tanıklık etmek gerekir.

Dil-kültür arasındaki ilişki aslında kültürün insan tarafından oluşturulması aşamasında dilin üstlendiği rolde gizlidir. Dil, hem kurulum hem de gelişim aşamasında kültürün en önemli unsurudur. Dil, kişilerarası iletişim sağlayıcılığı ile insanları hem belirli bir toplumun hem de o kültürün üyesi haline getirir. “Ama dilin başarısı yalnızca kültürü taşıyıp korumakla tükenmez; kültür, zaman ve uzay doğrultularında genişleyip yayılmasını da dile borçludur” (Uygur, 2018: 21). Öte yandan tarihsel açıdan dilde meydana gelen değişim ve gelişim kültürün de gelişimine katkıda bulunur.

Sosyal bir varlık olan insan, toplumsal yapı gereği kültürel birikimlere sahiptir. Geçmişten günümüze insanoğlunun yapıp ettiklerinin her biri kategorik olarak sınıflandırılacak unsurlar meydana getirir. Bu unsurlar toplumların düşünce ve yaşam biçimlerini etkiler. Zamanla gelişen teknoloji, ulaşım ve iletişim ağlarının çeşitliliği ise toplumları birbirlerine yaklaştırma fırsatı vererek kıtalararası uzaklık farkını azaltmış, bu vesileyle de toplumlararası kültür iletişimini hızlandırmıştır. “Kültürel süreç” bu aşamada ortaya çıkmış bir kavram olarak insan-insan, insan-kültür ve kültür-kültür arasında süreçler bütünü meydana getirir (Güleç ve Ömeroğlu, 2020: 9-10). Dil, kültürün en temel ögesi olarak “aynı dili paylaşan” toplulukları aynı çatı altında birleştirir.¹

İnsan toplulukları içinde üretilen, korunan ve aktarılan kültür; insanın içine doğduğu ve büyüdüğü “kural”, “rituel” ve “ilkeler manzumesi”dir:

¹ Dilin bu birleştirici yönü bilhassa Türk Dili için Kaşgarlı Mahmut ve Ali Şir Nevai'ye kadar gitmiş, Türk Dil Kurumu ile kurumsal bir yapı olarak ortaya çıkmış, üniversitelerde Türkoloji kürsülerinin kurulmasıyla devam etmiştir. Ayrıca Tanzimat ve Cumhuriyet Dönemi'nde bazı yazar topluluklarının oluşturduğu kısa süreli hareket, akım ve faaliyetlerden oluşan girişimler de olmuştur.

İnsan hem biyolojik hem de kültürel bir varlıktır. Biyolojik olan tarafı ise beden ve ruhtan oluşur. Biyolojik varlığı doğaya doğarken, kültürel varlığı doğumdan sonra gerçekleşir. Biyolojik varlığı ile insan bir canlıdır. (...) Aktarılan bilgi zihni oluşturur ve zihin-beyin ilişkisi başlar. Beyin, zihin ve kültür ise beşeri aklı oluşturur. Dolayısıyla her toplumun beşeri aklı farklı olabilir. Bu onu tam anlamıyla beşer yapan ikinci doğumdur. Üçüncü doğumu ise bilinçle olur ve onu antropolojik bir varlık olmaktan sosyolojik bir varlık haline dönüştüren bireyselleşme, düşünce (ideogram) kendi olma sürecidir. (Güleç ve Ömeroğlu, 2020: 49-50)

Dilin ait olduğu toplumun bir değeri olması vesilesiyle her dilin bir kültürel kimliği olduğunu söylemek yanlış olmaz. Bu kimlik, Gedizli'ye göre (2019b: 429) çift yönlü bir seyir izleyerek hem toplumun “zihinsel” etkinliklerini “kurumsal” bir yapı haline getirir hem de kendi kurumsallığını geliştirip düzenler. Bu iki yönlü işleyiş ile dilin varlık türü ve ilişkili olduğu diğer dillerle iletişimi belirlenir. Her dilin kültürel açıdan kendinde bulunan “öz benliği” insanlardan topluma ulaşır. Bu anlamda dil, kendi kültürel kodlarına sahiptir. Farklı dillerle benzerlikleri bulunsa dahi her dilin özel alanı vardır. Bu alanlar da hedef dilin ses/yapı, değer/karşılık/şey/varlık, işlev/görev/rol/fonksiyon, gibi unsurlarına bağlıdır (Gedizli, 2019b: 433-438).

İnsan davranışlarının belirli gruplar içindeki seyri yerel manada kültürel özellikler barındırır. Bu açıdan toplumsal olan davranışların toplum üyeleri arasında bir karşılığı bulunur. Gramatikal anlamda ortaya çıkan sesler davranış yoluyla bir anlaşma aracı oluşturur. Bir kültürde “Aa!” ile şaşkınlık ifade edilirken başka bir kültürde “Wo!” sesi aynı duyguyu verebilir. Türkçenin bu yöndeki anlamlandırma ve anlatma fonksiyonları dikkate değerdir.²

3. DİL ÖĞRETİMİNDE VE ÖĞRENİMİNDE KÜLTÜR

Türkçenin diller arası ilişkiler yönünden uzun bir mazisi olduğu bilinmektedir. Bu köklü geçmişi ile “Zaman yönünden derinlik, mekân yönünden genişlik vasıfları her dilden ziyade Türkçe için doğrudur” (Kafesoğlu, 1993: 69). Dilin düşünce, davranış ve sosyal sistemler arasında bir bağı vardır. Farklı bir dilden türememiş ve yeryüzünün en eski dillerinden biri olan Türkçenin, yapı itibarıyla eski çağlardaki toplumsal ve dini düzenler ile bunlara bağlı olan sistemlerden etkilendiği söylenebilir. Türk Dili, Köktürkçe döneminden itibaren Çin,

² Türk Dili, kendisine kattığı dilbilgisel unsurları kendi özellikleri doğrultusunda işlevselleştirebildiği için; ses (fonem), ek (morfe) ve cümle (sentaks, söz dizimi) bağlamında sahip olduğu bu işlevselliğiyle kültürel açıdan önemli ve farklı bir yerde durur (Gedizli, 2019b: 435). Bu konu hakkındaki detaylı bilgi için bkz. Gedizli, M. (2012). “Türkçede Tek Şekli ve Çok İşlevli Yapım Ekleri”, *Turkish Studies*, s. 7/4, ss. 3351-3369.

Moğol, Hint gibi toplumlarla girdiği ilişkilerden; İslamiyetin etkisiyle Arap ve Fars etkileşimlerine; Anadolu havzasındaki toplumlarla olan temaslardan Balkan coğrafyasındaki halklar ile olan ilişkilerine; ticaret yolu vasıtasıyla İtalyanlarla kurduğu etkileşimlerden edebiyat, kültür ve siyaset vasıtasıyla Fransız toplumuyla kurduğu temaslara; “Osmanlıca” ismi verilen karma dilin oluşumundan da günümüze kadar uzanan uzun bir sürece tanıklık eder (Uzun, 2013: 33).

Dili ele alan çalışmaların tarihi oldukça eskiye dayanır. İ. Ö. 5. yüzyılda Hint dil bilgini Panini, Sanskritçe 4000 kuralı ve söz varlığına ait yazıları bir araya getiren bir dilbilgisi kitabı oluşturmuştur (Aksan, 2003: 16). Türk Dili ile ilgili olarak: 1402’de Türklere esir düşen Alman Hans Schiltberger’in 1460’ta yayımlanan ve bulunduğu ülkelerin tarihi ile geleneklerini anlattığı *Reisebuch* (Seyahatname) eserinde Hristiyan dualarının Türkçeleri verilmiş, bu eser *Codex Cumanicus*’tan sonra Avrupa’da basılan ilk Türkçe eser olmuştur (Akar, 2010: 37). Filippo Argentini’nin 1533’te yazdığı *Regola del Parlara Turcho* (Türk Konuşma Dilinin Kuralları) isimli eseri, Batı’da Türkçe üzerine yazılmış ilk eserler arasında yer alırken:

Türk Dilinin sistemli ilk gramer kitabı, genç yaşta Türklere esir olan ve Tunus’ta Türkler arasında altı yıl kalan Pietro Ferraguto adlı bir İtalyanın *Grammatica Turca* [=Türk Grameri] (1611) eseridir. Günümüze kadar ulaşabilen ilk İtalyanca-Türkçe sözlük, 1641 yılında Roma’da Venedikli soylu Giovanni Molino’nun kaleme aldığı *Dittionario della Italiana-Turchesca sive Lexicon Italco-Turcicum et Turcico-Italium cum brevi grammatica... latinis characteribus expresse* [=İtalyan-Türk Dili Sözlüğü. Latince Harflerle Açıklanmış İtalyanca-Türkçe ve Türkçe-İtalyanca Kısa Gramer Bilgileri] adlı eserdir. 1612’de Alman Hümanist bilgini Hieronymus Megiserus (veya tanınmış adıyla Megiser), *Institutiones Language turcicae libri quatuor* adlı Türkçe grameri yayınlanmıştır. Megiser’in eseri 6 bölüme ayrılır. Bu bölümlerde Türk dilinin fonetiği ve morfolojisi incelenmiş, Türkçe metinler (atasözleri, deyimler, Hristiyan dualarının Türkçe çevirisi) verilmiş, en sonunda Latince-Türkçe, Türkçe-Latince sözlük verilmiştir. F. Meninski (1623-1698)’nin *Thesaurus Linguarum Orientalium Turcicae, Arabicae, Persicae* adlı grameri ve *Lexicon Turcico-Arabico-Persicum.. et Grammaticam Turcicam* adlı sözlük ve grameri Türkoloji alanında önemli bir dönüm noktası sayılır. (Akar, 2010: 38)

Karahanlı Dönemi’nde dil, edebiyat, etnografya konularında bilgiler veren bir araştırma ürünü olarak Kaşgarlı Mahmud tarafından yazılan ve Türkolojinin ilk eseri olan *Divânü Lügâti’t-*

Türk- Araplara Türkçeyi öğretmek için yazılması sebebiyle- aynı zamanda Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi amacıyla yazılmış ilk eserdir (Zorbaz, 2013: 159-160). Eserde kültürel öğelerin aktarımıyla ilgili yöntemlerse dikkat çekicidir: “Dil öğrenmede örneklerin, metinlerin önemini çok iyi fark etmiş, verdiği çok sayıda örneği günlük hayattan, atasözlerinden, manzum sanat eserlerinden derlemiştir. Türkçeyi öğretirken, Türk kültürünü de tanıtmaya, öğretme amacını gütmüş, bu konuya özel bir önem vermiştir” (Akyüz, 1989: 45-46). Yine eserde Türklerin konumlarını gösteren haritalar, Türkçe sözcüklerin yer aldığı halk edebiyatı ürününü metinlerin kullanım şekli ve tüm sosyal hayatla ilgili kelimelerin varlığı, kültürel aktarımın dil öğretimine nasıl nüfus ettirilmesi gerektiğini gösterir. Öte yandan:

Osmanlı döneminde İngilizlere yönelik dil öğretim kitaplarına bakıldığında bu kitapların yazarlarının kültür aktarımının önemini bilip eserlerini buna göre verdikleri bilinmektedir. Arnold Tien kitabında yedi değişik konuda kültürel özellikleri aktararak bu konuda en çok kültürel özelliklere dikkat eden yazar olurken C. F. Mackenzie, James William Red House ve Arthur Lumley Davids altışar konuda, W. H. Hagopian ise beş konuda kültürel özellikleri aktarmaya çalışmışlardır. (Yeşilyurt ve Şahin, 2018: 51)

Türk Dilinin tarihi seyri düşünüldüğünde bu uzun ve çatalı sürecin dile kazandırdığı kültürel birikimi tahmin etmek zor olmaz. “Bireyin içinde yaşadığı toplumun oluşturduğu ve geliştirdiği kültürel birikim niteliği taşıyan anadili, aynı zamanda kültürel yaşamın aktarımında da en önemli araç konumundadır.” (Kırkkılıç ve Girgin, 2018: 97). Nermi Uygur da, insanın anadilini öğrenmesini bir “kültür edinme” olarak görür ve en küçük konuşma ediminin dahi bir kültür edimi olduğunu söyler (2018: 22). Gardner, Sosyo Eğitim Modeli’nde bir çocuğun anadil eğitimi ile yeni bir yabancı dili öğrenen bireyin öğrenme motivasyonu arasında benzerlik olduğunu söyleyerek yabancı dil öğrenenlerin farklı kültürlerin davranışlarını edindiklerini ileri sürer (Varışoğlu, 2018: 65). Bu anlamda yabancı bir dili öğrenmenin o dilin kültürünü de öğrenmek olduğu fikri desteklenir. Gerek anadilde gerekse yabancı bir dilde o dile hâkim olmak ise dilin kültüre çizdiği sınırlara hâkim olmayı gerektirir. Anadilin yanında yabancı dil öğretimi ile bireyin sahip olacağı kültürel havza bu manada genişler. Bir yabancı dil öğrenmek “çokkültürlülüğe” giden en iyi yoldur:

Çokkültürlü yeni eğitimbilimin en önemli kesiti dildir, her şeyden önce anadil ile yabancı dil. Eğitimciler, genellikle sözlerle arası pek iyi olmayan eğitimbilimciler bile, yetiştirme, öğrenim ve sağaltma işlerinde genellikle dilin üstün değerine inanırlar. Gelgelelim çokkültürlü eğitimbilim, dilin eğitimdeki rolünü yepyeni bir açıdan değerlendirmek

durumdadır. Bu eğitim bilim için dil, kültürün hiçbir zaman vazgeçemeyeceği bir *temeldir*; çünkü dil, konuşmamda zaman zaman vurguladığım üzere, insanlığı kuşatan kültürün tümünü çeşitli bakımlardan tanıyıp geliştirmektedir. (Uygur, 2018: 33)

Dilin anlatım olanakları ve anlatımın dil unsurlarıyla örülü yapısı, anadilin toplumsal yargı ve normları bünyesinde doğal bir gelişim gösterir. Bu durum yabancı dil öğrenimi üzerinden değerlendirildiğinde, hedef dil öğreniminin kültürle olan ilgisi belirgin hale gelir. Dil eğitimi ve öğretiminde hedef dilin toplumsal-kültürel unsurları konuşma, yazma, dinleme ve okuma biçimleriyle öğrenciye geçer. Farklı bir dili öğrenirken dilin anlamsal açıdan tam anlamıyla karşılık bulabilmesi için bu kültürel yapıyı da öğrenmek dil öğrenimini nitelikli kılacaktır. Erol Barın, Yabancılar İçin Türkçe Öğretiminin Genel İlkeleri'nde "Dil ile Birlikte Kültürün Verilmesi" gerekliliğinden bahseder (Barın, 2004). Ancak burada dikkat edilmesi gereken, yabancı dil öğretiminde çatışmaları en aza indirerek "(...) hedef dile ait kültürel unsurları da nesnel bir şekilde ve evrensel değerleri öne çıkartan bir anlayışla vermek gereklidir. Kültürel çatışma yerini öncelikle kültürel farkındalığa, sonra ise kültürel uyuma bırakabilmelidir" (İnce, 2013: 150). Karşılıklı iki kültürde çatışmayacak ve olumsuz bir intiba bırakmayacak şekilde seçilmesi gereken yöntem ve teknikler yoluyla öğretim sağlanmalıdır. Kültür etkileşiminde (kültür aktarımında) izlenecek öğretim yolunun belirlenimi bu manada önem arz eder. İlgili konuların ayrımı, hedef dil ile öğrencilerin kendi kültürü arasında mukayese edilebilecek şekilde dengelenmelidir (Okur ve Keskin, 2013: 1624). Dil öğretiminde evrensel bakış açısıyla kültürel çeşitliliğin bilincine varılmalı, halkların kültürel farklılıklarının varlığını göz önünde bulundurarak yabancı dil öğretiminin hassas zemininin farkında olunmalıdır.

Dil öğretiminde, hedef dilin kültürel yapısı dikkate alınarak özel bir program oluşturulması faydalı olabilir. Avrupa Konseyi Dil Politikası Hedef, Yöntem ve Pratikleri ile Avrupa Ortak Öneriler Çerçevesi'ndeki beceri alanlarına göre düzenlenen ölçütler de dikkate alınarak yapılacak uygulamalara ilave olarak Türk Dilinin öğretiminde kültürel kimliğin ön plana çıkarılacağı "bağlamsal", "kavramsal" ve "dilbilgisel" çerçevelerde düzenlemeler yapılmalıdır (Gedizli, 2019a: 413-414). Bağlamsal çerçeve, Türkçe öğretimi ve öğreniminin birinci aşaması olarak öğrencinin dilin doğal ortamında Türk Dilini öğrenmeyi destekler. Kavramsal çerçeve, anlam ve anlatımın kültürel kimliğe uygun biçimde şekillendirildiği bilişsel evredir. Dilbilgisel çerçeve ise dil eğitiminin son aşaması olarak öğrencinin zihinsel faaliyetlerde bulunabileceği kültürel birikimin son seviyesidir.

4. İLETİŞİMSEL YETİNİN DİL ÖĞRETİMİNDE VE ÖĞRENİMİNDEKİ YERİ

İnsanların davranışlarında ve kullandıkları dillerde kültürün önemli bir faktör olduğu açıktır. Elbette ki her kültürde bir diğeri ile ortak olan söz ve pratikler mevcuttur. Belirli olarak dilde ise birtakım sözcük ve cümlelerin sıralanış ve doğru kullanım şekilleri bulunur. Ancak söz varlığını yalnızca dilbilgisel kalıplarla sınırlamaktan kaçınılmalıdır: “Bir millete ait kültür değerleri, kavram dünyası ve yaşam biçimleri söz varlığı kavramını doğrudan etkiler ve bu kavramın şekillenmesinde önemli bir rol oynar. Söz varlığı kavramı ile toplumlara ait tarih, yaşam tarzı ve kültürel öğelerin yakın ilişki içerisinde (...)” olduğu bir gerçektir (Özcan, 2019: 165). Dilin ile gelişen kültür, ait olduğu dildeki tüm yaşamsal yapıyı bünyesine katar. Dil ve kültürün aynı zeminde varlık bulması ve dilin kültürü zenginleştirme gücüne sahip oluşu, dil öğretiminin kültürden bağımsız düşünülmemeyeceğini ortaya serer. “Kültür; ait olduğu dilin örf-ananelerini içeren deyim ve atasözlerinin, kalıp söyleyişlerin, söz öbeklerinin, mecazlı söyleyişlerin ve daha pek çok söz sanatının arkasındaki anlamı kavrayamaya yarayan unsurlardan oluşur. Bu nedenle her dil öğretimi aynı zamanda yazılı olmayan miras kapsamında değerlendirilen kültürün de öğretimi anlamına gelir” (Yağmur Şahin, 2018: 111). Sosyal ilişkiler göstergeleri olan atasözü, deyim, deyiş, masal, bilmece, fıkra, tekerleme, mani, şive, lehçe, aksan ve belirli davranış biçimlerinin; dilin toplumsal ve kültürel pratiklerindeki şartlarına göre şekillendiği bir gerçektir. Bu durum, dolayısıyla dilin yapısını etkiler. Öğrenilen veya öğretilen dilin kültürel unsurları olan davranış biçimleri, farklı durumlarda kullandıkları ifadeler ile olaylara karşı tepkileri, seslenme ve hitap tarzları en az gramer kadar önem verilmesi gereken dilsel özelliklerdir.

Dil öğrenimi veya öğretimi hedef dilin kendi sahasında yapıldığında karşılıklı bir kültür aktarımını da sağlayacaktır. Türk Dili açısından bakıldığında öğrencilerin kültürel izler barındıran sözcük, cümle, kalıp veya seslerle karşılaştıklarında şaşkınlığa uğramamaları adına doğal dil öğretim alanı yaratılmalı, öğrencilerin hayatın içinde olan sosyo-kültürel unsurlara maruz kalarak dili “anlam” ve “anlatı” hususlarında kavramaları sağlanmalıdır. Bu manada dil öğretiminde ve öğreniminde yalnızca dil bilgisel yasalara bağlı kalınması, bahsi geçen husus es geçildiğinde anlam ve yorum bazında büyük eksikliklere yol açar. “(...) bir dili bilmek yalnızca o dil hakkında gerekli olan dil bilgisi kurallarını bilmek, yani ‘dil bilgisel yeti’ye sahip olmak değildir. Aynı zamanda hangi ortamlarda hangi yapı ve sözcüklerin kullanılacağını bilmek demek olan ‘iletişimsel yeti’ye sahip olmak gerekmektedir” (İşcan, 2018: 4). Burada iletişimsel yetinin görevi büyüktür. İletişimsel yetiyle birlikte hedef dilin

temel beceri alanlarına hâkim olunarak hedef kültürün sosyal ve dilsel özellikleri de kavranmış olur.

İletişim yetisi, Hymes'in yaklaşımı ile dilbilim ve dil öğretim literatürüne giren bir kavram olarak; dil hakkında bilgiye sahip olmanın yanında bilgiyle beraber "bağlam ve zaman kullanma yetisi"ni de kapsayıp bu şekilde dilin sosyal, toplumsal ve kültürel gerçekliklerle ilişkilendirilmesini sağlar (Bayraktar'dan akt. Göçen ve Okur, 2019: 486). Dil, toplum ile iletişim kurmak için gereken bilgi ve becerilere sahip olma anlamını taşıyan iletişimsel yeti ile dildeki göstergelerin yerinde ve zamanına uygun kullanımını hedefler: "Bu yeti yalnızca dilbilimsel ve toplum bilimsel iletişim ve etkileşim kurallarını değil, aynı zamanda iletişim olayları ile etkileşim işlemlerinin bağlam ve içeriğinin temelini oluşturan kültürel kuralları ve bilgileri de içermektedir" (Göçen ve Okur, 2019: 487). Bu anlamda Türkçenin doğru ve yerinde kullanımı toplumsal ve kültürel unsurlarının iyi kavranmasıyla doğru orantılıdır. Toplumların dilleri kullanımı ve diğer iletişim unsurlarını içeren şeyler "iletişimsel edinç" kavramı ile nitelendirilirken, iletişimsel edinç kapsamındaki bilgi ve beceriler ise "kültürel edinç/kültürler arası edinç" olarak adlandırılır. Kültürel edinç, anlam odaklı bir yaklaşımdır. Dilin davranışını anlamlandırabilmek için kültürel anlamı öne çıkaran kültürel edincin Avrupa Ortak Öneriler Çerçevesi'ndeki karşılığı; kişilerin köken ülkesinin dünyası ve hedef dil topluluğunun dünyası etrafındaki benzerlik ya da farklılıkların ilişki bilgisi, bilinci ve anlayışı kurmasıdır (AOÖÇ, 2013: 104-105). Bu durum, farklı ulusların manevi ve kültürel farklılıklarının bilincinde olma zorunluluğunu doğurur.

Yabancı dil öğretiminde hedef kültürü öğrencilere dikkat çekici yönleriyle aktarırken kültürel özelliklerinin öğretiminde objektif değerlendirmeler yapılmalıdır. Dil öğretiminde yapılan uygulamalar ve kullanılacak materyaller ise daha çok; iletişimsel yetiyi geliştirici, öğrencilerdeki dil öğrenimine farkındalık sağlayan biçimde oluşturulup öğrencilerin hedef kültür ile kendi kültürlerini mukayese ettiğinde olumlu çıkarımlarda bulunabilecekleri uygulamalar içermelidir. Bu anlamda kültür öğelerinin aktarım çalışmaları olumsuz bir sonuç oluşturmaması açısından hassas bir çalışma gerektirir. Bu durum hem günlük hayat pratiklerini hem de geleneksel öğelerin aktarımı için geçerlidir. Yine dilin gramatikal özelliklerinin yanında kültürel öğelerine yer vermek öğretmeyi ve öğrenmeyi merak uyandırıcı hale getirecektir. Farklı bir dilin öğrenimi beraberinde o dilin kültür öğrenimini de getireceğinden eleştirel ve yaratıcı düşünce tetiklenecektir. Dolayısıyla dili ve kültürel öğelerini öğrenmenin kişide farklı bakış açıları geliştireceği ve farklı kültürler için farkındalık oluşturacağı söylenebilir.

5. DİL ÖĞRETİMİNDE KÜLTÜR AKTARIMINA YÖNELİK YAKLAŞIM-YÖNTEM VE TEKNİKLER

Günümüzde, günlük hayatta iletişim ağırlıklı etkileşim becerilerine yönelik dil öğretim faaliyetlerinin artmasıyla, sosyal bir varlık olan insanın toplumsal becerilerini geliştirici yöntem ve tekniklere yöneldiği söylenebilir. Yapılandırmacı yaklaşımın bu hususta önemli bir etkisi bulunmakla beraber dil öğretimi açısından kişisel, kamu, eğitsel ve mesleki olarak ayrılan alanların (Güneş, 2013: 38) toplumsal alandaki kozmopolitliği dil-kültür arasındaki ilişkiye dikkat çekmeyi sağlar. Dil öğretimi yönünden bu alanlardan her biri, kendi içinde dahi bir kültürel çeşitliliğe ev sahipliği ettiği gibi yabancı dil olarak hedef dili öğrenecek olan kitleye de kültürel yönden kapı aralayacaktır.

Yabancı dil öğreniminde hedef dilin konuşulduğu toplumun hayata bakışı, düşünce ve değerler sistemi dolayısıyla da kültürü öğrenilmiş olur. Dörnyei İkinci Dil Motivasyonu Modeli'nde, dil bileşenin hedef dilin kültürü ve toplumu ile ilgili yönelimlerden oluştuğunu söyleyerek bu bileşenden oluşan "birleştirici unsur"un da dilin kültürel yapısı ile yabancı dil öğrenimi arasında bağlantı kurduğunu belirtir (Varışoğlu, 2018: 67). Gündelik yaşamdan beslenme alışkanlıklarına, aile-okul-iş gibi çeşitli sosyal alanlardan kişisel alana, geleneksel unsurlardan eğlence anlayışlarına, müzik ve sanattan edebiyata, tarihten mimariye tüm alanlarda kültürün dilsel açıdan izleri bulunur. Avrupa Ortak Öneriler Çerçevesi'nde dil öğretim alanlarıysa "kamu", "özel", "eğitim" ve "mesleki" olarak dört yaşam alanına ayrılmıştır (AOÖÇ, 2013: 22).³

İletişimsel Yaklaşım'ın amacı, dil öğretiminde yabancı dilin o dili anadil olarak konuşanlar gibi konuşabilmesiyken, Kültürel Arası İletişim'in hedefi öğrencinin kendi kültürüyle hedef kültür arasında bir bağ oluşturmasıdır (Melanloğlu, 2013: 129). Yeni bir dili öğrenmek, dil öğrenen kişi için hedef dili öğrenmenin yanında farklı bir toplumun düşünce sistemi üzerinden hayata bakmayı ve yorumlamayı mümkün kılar. Bu anlamda Kültürler Arası İletişim'de ana dil ve hedef dilin farklılıklarının karşılaştırılmasının hem iletişim becerilerini hem de farklı bir kültür ve dil ile olan etkileşimi güçlendirdiği söylenebilir. Kültürler Arası İletişim'de öğrencilerin iletişim amaçlarını başarılı sonuçlandırmaları için davranışlar, bilgi, ilişki kurma ve yorumlama, karşılıklı etkileşim kurabilme ve keşfetme, kültürel farkındalık gibi becerilere sahip olmaları gerekir (Melanloğlu, 2013: 130). Bu noktada "kültürel farkındalık" aşaması

³ Hayatın içinden seçilen konuların yabancı dil öğretimiyle ilgili ders düzenlemelerinde yer bulması hususunda dil portfolyosunun "sosyokültürel bilgiler" maddesinde detaylarına ulaşılabilir (CEF, 2001).

hedef dili öğrenen öğrencinin o dilin kültürü ile kendi kültürü arasındaki ilişkiyi kurarak farklı ve benzer yönleri analiz edebilmesi açısından önemlidir. Kùltürler Arası İletişim, dil öğrenimi açısından kültürel farkındalığı sağlaması için öğrenciden “davranışlar”, “bilgi”, “ilişki kurma ve yorumlama”, “karşılıklı etkileşim ve keşfetme” ve “eleştirel kültürel farkındalık” gibi beceriler beklerken; ek olarak kùltürler arası farkındalık sağlayacak olan “farklılıkları kıyaslayarak bulma”, “gözlem yaparak tanıma”, “yorumlama”, “hoşgörölü olma”, “farklılıklara saygı duyma” ve “kendi düşüncelerinden sıyrılıp dışarıdan bakmayı öğrenme” gibi yetkinlikleri karşılamaları beklenir (Güleç ve Ömeroğlu, 2020: 7). Bu sayede karşılaştırmalı kùltür etkileşimine uygun olarak öğrenciye yalnızca hedef dilin kùltürünü sunmayıp evrensel çizgide insani değerlerin önemi aşılacaktır. Dolayısıyla kültürel farkındalık, dil öğreniminin gerçekleşmesi için önemli bir aşamadır.

Geleneksel Dil Öğretim Yaklaşımları kapsamında olan Kùltür Yaklaşımı, dil öğretiminin bir kùltür aktarımı olduğunu savunarak hedef dilin kùltürünü aktarmak için metinleri bir araç olarak görüp öğretimi hedeflenen kültürel öğelere odaklanır (Göçer, 2019: 193; Güneş, 2013: 46). Kùltürler Arası İletişim/Bildirişim Odaklı Yaklaşım da dili öğrenen kişinin hedef dilin kùltürü ile kendi kùltürünü ilişkilendirmesini hedefler. Bu yaklaşım şekli, kùltür ve iletişim kavramlarını birleştirerek farklı kùltürler arasındaki iletişimi “sosyal bir olgu” olarak görür (Demir ve Açık, 2011: 55). Dilin yalnızca kural, kaide ve iletişim yönünü kullanarak dil öğretimi yapılmasını değil aynı zamanda bu unsurlar arasına kùltürü de dâhil etmeyi savunan Kùltürler Arası İletişim/Bildirişim Odaklı Yaklaşım’da yabancı dil öğrenmek aynı zamanda o dilin kùltürünü de öğrenmektir. Bu anlamda dil öğrenmek hem dil bilgisel yetiye sahip olmak hem de o dildeki yapı ve unsurların nasıl kullanılacağını iletişimsel yetiye bağlı olarak bilmek, dolayısıyla hedef dilin kùltürüne hâkim olmak anlamına gelir (Bölükbaş ve Keskin, 2010: 233). Bu yöntem, hedef dili öğrenen kişi için; günlük hayat, sosyal ilişkiler, inanış, değer, gelenek ve davranışlar, beden dili gibi pratiklerin öğrenimi ve anlamlandırılması unsurlarıyla dil öğrenmenin temel amacını oluşturur.

6. SONUÇ

Tarihsel arka plan ve evrensel bağlam etrafında insanla ilişkili bir konu olan “dil-kùltür ve eğitim” konusunun pek çok sosyal ve beşeri alanı içinde barındırdığı bir gerçektir. Dilin kaynağını kavramsal ve tanımlayıcı karşılığında ziyade insan

hayatının içinde aramak ve konuşma edimiyle birlikte düşünmek ilk etapta faydalı olacaktır.

İnsan denilince akla ilk gelen dildir. Dilin varlığı insanın varlığıyla ilişkili olsa da direkt olarak insan dile hâkim olarak dünyaya gelmez. Bu anlamda dil alışılmanın yanında “öğrenilen” de bir şeydir. İnsanın varoluşunda konuşma, onu diğer varlıklardan ayırır. İnsan, dili belirli bir çaba ile elde eder. Bu çabaların başındaki duyma, fark etme, algılama, düşünme gibi edimler eğitim ile perçinlenir. İnsan, konuşma yeteneğine sahip olarak doğsa da dili doğuştan bilmediği hesaba katıldığında bir çocuğun anadilini “uzun bir çiraklık devresi” sonucunda öğrendiği inkâr edilemez: “Aslında her *dil* (langue) bir insanlar topluluğu arasında binyıllar boyunca gelişerek meydana gelmiş bir sosyal kurumdur” (Banguoğlu, 2007: 9).

Dil ve eğitim arasındaki ilişkide dil, eğitime erişimin ana hususudur. Dil aracılığıyla öğrenen insan bu süreci ömür boyu devam ettirir. Araştırma, düşünme, sorgulama gibi zihinsel faaliyetlerle de dilin üstlendiği rol büyüktür. Öğrenme ve öğretme öğelerinden oluşan eğitimde öğrenciye kazandırılması tasarlanan bilgi ve beceriler dil yoluyla aktarılır. Özel olarak dil öğretiminde de süreç farklı değildir. Geçmişten günümüze çeşitli dil öğretim yaklaşımları, amaç ve ilkeler açısından birbirinden farklı özellikler barındırmıştır.

Dilin görünüm biçimlerinden “bildirişme işlevi” dilin özünü ortaya çıkarır: “Gerçekten de dilin en önemli yanı, insan dünyasında aracılık etmek, insanı insanla birleştirmektir” (Uygur, 2018: 17). İnsanların insanlara ulaşması, konuşma ve bildirişme ile gerçekleşir. Toplular da insanların bu vesileyle bir araya gelmesinden meydana gelir. Dolayısıyla dil, insanı toplumsal bir üye yapar. Bu özelliğin göz önünde bulundurularak eğitimde uygun yöntemlerle birlikte yürütülmesi, başarıyı da beraberinde getirecektir.

Yabancı dil öğretimi yalnızca sınıf sınırları içinde kalabilecek bir süreç değildir. Öğrencilerin -kendi kültürleriyle ilgili bilgiler edindiği derslerin dışında- dil derslerinde kendilerine yabancı bir dil bilgisi sistemini, hedef kültürün ve dilin davranış biçimlerini keşfettiği bilinir. Yabancı dil öğretiminde asıl amaç öğrencinin

hedef dili o dilin kendi dünyasında tecrübe ederek öğrenmesidir. “Eylemleri tasarlayıp başlatmak, onları birbirine bağlamak, belli amaçlara göre düzenlemek, sonuçlarını verimlendirmek -bütün bunlar hep dili, değişik ölçülerde konuşmayı gerektirir” (Uygur, 2019: 21). Sosyal, kültürel ve sanatsal faaliyetlerle aktif rol üstlenilebilecek ve gözlem yapmaya fırsat verecek bilgi kazanımı için kullanılacak alanların öğrenciye sunulması dil öğrenimini anlamlı kılacaktır. Bu deneyim ortamları sayesinde hem dil öğretimi verimli gerçekleşecek hem de kültür öğretimi teorikten pratiğe dökülerek somutlaştırılmış olacaktır. Kültürel unsurlar gereken yollarla ders ortamında kullanıldığında; öğrencide farklı bir hayat tarzını öğrenmenin ilgi ve güdülenmeyi arttırması, iki kültürü karşılaştıran öğrencinin kendi kültürüne yönelik inceleyici tutumunun gelişmesi, dilin esas amacı olan bildirişimin gerçekleşmesi ile iki dile sahip kişiler arasındaki bildirişimin empati duygusunu geliştirmesi ve böylelikle yanlış anlaşılımların da önüne geçilmesi sağlanacaktır (Okur ve Keskin, 2013: 1626).

Gerek küreselleşmenin gerekse tarihsel arka plana dayanan ve güncelliğini koruyan çeşitli meselelerin vesilesiyle Türk Diline olan ilginin arttığı söylenebilir. Türkiye’ye gelen yabancı öğrencilerin, araştırmacıların, çalışanların veya göç edenlerin bu doğrultudaki Türkçe öğrenme talepleri Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi alanının daha da önem kazanmasına yol açmıştır. Türk Diline olan bu ilgide, dilin teorik ve pratiklerinin yanında kültür yönüne de dikkat çekme gerekliliği açıktır. Bu açıdan Türk Dilinin ve kültürünün doğru ve etraflıca öğretimi, eğitimcilere yönelik sorumluluğu da beraberinde getirmesi yönünden önem arz eder.

KAYNAKÇA

- Akar, A. (2010). *Türk Dili Tarihi -Dönem-Eser-Bibliyografya*, İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Aksan, D. (2003). *Her Yönüyle Dil -Ana Çizgileriyle Dilbilim-*, Ankara: TDK Yayınları.
- Akyüz, Y. (1989). *Türk Eğitim Tarihi*, Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları.
- AOÖÇ. (2013). *Diller İçin Avrupa Ortak Öneriler Çerçevesi Öğrenim, Öğretim ve Değerlendirme*, Frankfurt/Main, Almanya: Telc Gmbtl.
- Banguoğlu, T. (2007). *Türkçenin Grameri*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

- Barın, E. (2004). Yabancılara Türkçe Öğretiminde İlkeler, *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 1, 24-29.
- Bölükbaş, F. ve F. Keskin (2010). Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Metinlerin Kültür Aktarımında İşlevi, *Turkish Studies*, 5 (4), 221-235.
- CEF (Common European Framework) (2001). Council For Cultural Comission, *Common European Framework Of Reference For Language, Learning, Teaching, Assesment*. Cambridge University Press.
- Çifci, M., Batur, Z. ve Keklik (2013). “Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretiminde Kültür”, *Yabancılara Türkçe Öğretimi El Kitabı*, ed. Mustafa Durmuş ve Alpaslan Okur, Ankara: Grafiker Yayınları.
- Demir, A. ve F. Açık (2011). “Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretiminde Kültürler Arası Yaklaşım ve Seçilecek Metinlerde Bulunması Gereken Özellikler”, *TÜBAR*, 30, 51-72.
- Er, K. O. (2006). Yabancı Dil Öğretim Programlarında Kültürün Etkileri, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 39(1), 1-14.
- Ergin, M. (2009). *Türk Dil Bilgisi*, İstanbul: Bayrak Basım/Yayım/Tanıtım.
- Gedizli, M. (2019a). Yabancı Dil Öğretiminde Kalıp İfadelerin Kullanımı ve Sözcük Öğretimi, *Yabancı Dil Olarak/İkinci Dil Olarak/Yurtdışındaki Türk Soylular İçin Türkçenin Sözcük Öğretimi*, ed. Alpaslan O. & Gökçen G., Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Gedizli, M. (2019b). Yabancı Dil Öğretiminde Sözlük Kullanımı ve Sözcük Öğretimi, *Yabancı Dil Olarak/İkinci Dil Olarak/Yurtdışındaki Türk Soylular İçin Türkçenin Sözcük Öğretimi*, ed. Alpaslan O. & Gökçen G., Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Göçer, A. (2013). Türkiye’de Yabancılara Türkçe Öğretimi, *Yabancılara Türkçe Öğretimi El Kitabı*, ed. Mustafa Durmuş & Alpaslan Okur, Ankara: Grafiker Yayınları.
- Göçer, G. (2019). Yabancı Dil Öğretiminde Yaklaşımlar, Yöntemler ve Sözcük Öğretimi, *Yabancı Dil Olarak/İkinci Dil Olarak/Yurtdışındaki Türk Soylular İçin Türkçenin Sözcük Öğretimi*, ed. Alpaslan O. & Gökçen G., Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Göçer, G. ve A. Okur (2019). Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimi ve Sözcük Öğretimi, *Yabancı Dil Olarak/İkinci Dil Olarak/Yurtdışındaki Türk Soylular İçin Türkçenin Sözcük Öğretimi*, ed. Alpaslan O. & Gökçen G., Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Gökçalp, Z. (1976). *Türkleşmek, İslâmlaşmak, Muasırlaşmak*, Kültür Bakanlığı Ziya Gökalp Yayınları, Ankara: Emel Matbaacılık Sanayi.
- Gökçalp, Z. (2010). *Türkçülüğün Esasları*, Erzurum: Salkımsöğüt Yayınları.
- Güleç, İ. ve Ömeroğlu, E. (2020). *Yabancılara Türkçe Öğretiminde Kültür Etkileşimi*, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Güneş, F. (2013). Dil Öğretimi ve Temel Dil Yaklaşımları, *Yabancılara Türkçe Öğretimi El Kitabı*, ed. Mustafa Durmuş ve Alpaslan Okur, Ankara: Grafiker Yayınları.

- İnce, B. (2013). Yabancı Dil Öğretiminin Temel ve Genel İlkeleri, *Yabancılar Türkçe Öğretimi El Kitabı*, ed. Mustafa Durmuş ve Alpaslan Okur, Ankara: Grafiker Yayınları.
- İşcan, A. (2018). Yabancı Dil Öğretimi ve Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminin Tarihçesi, *Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi Kuramlar, Yaklaşımlar, Etkinlikler*, ed. Abdullah Şahin, Ankara: PEGEM Akademi.
- Kafesoğlu, İ. (1993). *Türk Milliyetçiliğinin Meseleleri*, İstanbul: Hamle Yayınları.
- Kafesoğlu, İ. (2005). *Türk Milli Kültürü*, İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Kaplan, M. (2005). *Kültür ve Dil*, İstanbul: Dergah Yayınları.
- Kırkkılıç, A. ve Y. Girgin (2018). Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Temel İlke ve Kavramlar, *Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi Kuramlar, Yaklaşımlar, Etkinlikler*, ed. Abdullah Şahin, Ankara: PEGEM Akademi.
- Melanlioğlu, D. (2013). Kültürler Arası İletişim Odaklı Yaklaşım (Intercultural Communication Approach), *Yabancılar Türkçe Öğretimi El Kitabı*, ed. Mustafa Durmuş ve Alpaslan Okur, Ankara: Grafiker Yayınları.
- Okur, A. ve Keskin, F. (2013). Yabancılar Türkçe Öğretiminde Kültürel Öğelerin Aktarımı: İstanbul Yabancılar İçin Türkçe Öğretim Seti Örneği, *International Journal of Social Science*, 6(2), 1619-1640.
- Özcan, E. (2019). Dil Bilgisi Eğitimi ve Sözcük Öğretimi, *Yabancı Dil Olarak/İkinci Dil Olarak/Yurtdışındaki Türk Soylular İçin Türkçenin Sözcük Öğretimi*, ed. Alpaslan O. ve Gökçen G., Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Topaloğlu, A. (1989). *Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Topçuoğlu, F. (2013). Türkçenin Yabancılar Öğretiminde Yazılı Kaynaklar, *Yabancılar Türkçe Öğretimi El Kitabı*, ed. Mustafa Durmuş ve Alpaslan Okur, Ankara: Grafiker Yayınları.
- Türkçe Sözlük*, (2019). haz. Şükrü Halûk Akalın, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ungan S. (2013). Dil ve Dünya Dilleri, *Yabancılar Türkçe Öğretimi El Kitabı*, ed. Mustafa Durmuş ve Alpaslan Okur, Ankara: Grafiker Yayınları.
- Uygun, N. (2018). *Kültür Kuramı*, İstanbul: YKY.
- Uygun, N. (2019). *Dilin Gücü*, İstanbul: YKY.
- Uzun, N. E. (2013). Dil Öğretiminde Dil Tipolojisinin Yeri Üzerine, *Yabancılar Türkçe Öğretimi El Kitabı*, ed. Mustafa Durmuş ve Alpaslan Okur, Ankara: Grafiker Yayınları.
- Varişoğlu, B. (2018). Yabancı Dil Öğrenme Motivasyonu, *Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi Kuramlar, Yaklaşımlar, Etkinlikler*, ed. Abdullah Şahin, Ankara: PEGEM Akademi.

- Yağmur Şahin, E. (2018). Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Yaklaşım, Yöntem ve Teknikler, *Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi Kuramlar, Yaklaşımlar, Etkinlikler*, ed. Abdullah Şahin, Ankara: PEGEM Akademi.
- Yeşilyurt, E. ve A. Şahin (2018). Osmanlı Döneminde İngilizlere Türkçe Öğretimi, *Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi Kuramlar, Yaklaşımlar, Etkinlikler*, ed. Abdullah Şahin, Ankara: PEGEM Akademi.
- Zorbaz, K. Z. (2013). Yabancılarla Türkçe Öğretiminin Tarihi Seyri, *Yabancılarla Türkçe Öğretimi El Kitabı*, ed. Mustafa Durmuş ve Alpaslan Okur, Ankara: Grafiker Yayınları.